

PŘÍPAD NAKLADATELE MAZÁČE

Již průběh první poradní schůze k obnovení činnosti Svazu českých knihkupců a nakladatelů, kterou dne 14. května 1945 svolal pětasedmdesátiletý starosta Svazu komerční rada Eduard Weinfurter,¹ ukázal, že další vývoj v této profesní organizaci nepůjde cestou návratu k poměrům před německou okupací. Doporučení právního poradce Svazu Jaromíra Valenty proměnit Svaz z dobrovolné organizace, střežící dodržování obchodních zvyklostí svých členů a zásadně nezasahující do jejich edičních programů, v organizaci obligatorní s pravomocemi normativními, potlačovacími a řídicími bezelstně shrnul jeden z početné skupiny účastníků, kteří se na schůzku dostavili, aniž byli pozváni, knihkupec a příležitostný nakladatel spjatý s Komunistickou stranou Československa Rudolf Rejman: „Je jisté, že řada těch omezení, která nám byla diktována našimi nepřáteli, nám musí zůstat zachována v náš prospěch, a my se budeme muset přizpůsobit.“² Spolu s dalšími dvěma nepozvanými účastníky schůze, bývalým avantgardním nakladatelem a čerstvým vedoucím pracovníkem nového nakladatelství KSČ Svoboda Janem Fromkem a bojovným katolickým nakladatelem Ladislavem Kuncířem pak předložil návrh Prohlášení knihkupeckého aktivu pro pořádek. Jeho text se stal základem Prohlášení Pracovního výboru českých knihkupců a nakladatelů v Praze, na jehož definitivní třetí verzi se kromě Fromka a Rejmana podíleli čelní představitelé Svazu František Laichter, Václav Míkota, Václav Petr, Václav Poláček a Bohuslav Rupp. Povinnost „oprostiti zdravý celek našeho stavu od narušených jedinců, kteří na tak citlivém místě, jako je péče o duchovní zdraví národa, v době zkoušky selhali“, deklarovanou v preambuli Prohlášení, konkretizoval desetibodový program, v němž

- 1 Podle zápisu se kromě pozvaných (Bohumil Janda, Mojmír Urbánek, Ludvík Souček, Alois Srdece, Jaroslav Hampel, František Laichter, Václav Míkota, Václav Petr, Jaromír Valenta) spontánně dostavilo dalších 15 knihkupců a nakladatelů (Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond Svaz knihkupců a nakladatelů, dále jen LA PNP, fond SKN).
- 2 Zápis z poradní schůze 14.–17. 5. 1945 (LA PNP, fond SKN).

aktuálním požadavkům (zajištění německých a kolaborantských podniků, zřízení očistné komise, okamžité vyrazení nacistické a nespécifikované protičeské a protidemokratické literatury z prodeje apod.) dominovala výzva k ustavení odborné instituce k plánování a kontrole knižní produkce s úkolem „zjišťovati kulturní potřeby všeho našeho lidu, podněcovat dobrou četbu a zjednávatí platnost všem odpovědným a kolaborantsky nekompromitovaným tvůrčím silám našeho národa, koordinovati vydavatelské programy, vylučovati zbytečná konkurenční vydání, potlačovati literární brak a zabraňovati vydavatelské anarchii a výrobě knižních zbytečností válečnými i poválečnými konjunkturalisty, především pak sloužit při veškeré této činnosti duchovní svobodě, odpovědné lidové demokracii“³. Prohlášení doplňovala výzva k udání všech podezření z kolaborace.³

Jediným pozvaným na schůzi 14. května, který se nedostavil, byl nakladatel Leopold Mazáč. Obchodně talentovaný nedostudovaný technik vstoupil razantně do českého nakladatelského podnikání roku 1924, když se mu podařilo zúročit nečekaný ohlas i komerční úspěch *Zbornika mladej slovenskej literatury*, jehož vydání z podnětu předsedy Zvazu slovenského študentstva v Bratislavě Michala Zibrina anonymně financoval ze svých nevelkých finančních prostředků. Mazáč postřehl prostor, který otevíral nenasyčený slovenský knižní trh a zaměřil se na soustavné vydávání slovenské literatury v originále, orientované za spolupracovníctví slovenského básníka Jána Smreka původně zejména na mladou generaci slovenské inteligence (v Edicii mladých slovenských autorov a v časopisu *Elán*), později na všechny slovenské čtenářské vrstvy. Mazáčovu produkci v češtině tvořily zprvu zejména levné čtenářské soubory klasiků české literatury 19. století a edice přeložené oddechové četby. Vzestup nakladatelství, založený na komerčně úspěšném edičním programu spojeném s agresivním prodejem knih sítí vlastních obchodních zástupců, umožnil Mazáčovi na podzim 1934 otevřít ve Spálené ulici reprezentační Slovenské knihkupectvo spojené s výstavní síní a přednáškovým sálem. Ve 30. letech vydal ve spojení s oficiálními korporacemi k nevraživosti nakladatelských kolegů několik časových reprezentačních sborníků (*Karolimum – statek národní, Idea československého státu, Armáda a národ, Štefánik*) a za redakce Otakara Štorcha-Mariena založil překladovou románovou edici Epoque. Roku 1939 ukončil vydávání slovenské literatury

3 Prohlášení Pracovního výboru českých knihkupců a nakladatelů v Praze, *Knihkupec a nakladatel* 1945, č. 18-20, s. 71.

a zaměřil se zejména na čtenářsky atraktivní českou i přeloženou beletrii a populárně naučnou literaturu. Již roku 1940 si vyhlédl prosperující nakladatelství šéfredaktor časopisu *Arijský boj* Rudolf Novák a pomocí ústního příkazu úředníka Sicherheitsdienstu Waltra Langa se do nakladatelství vnutil jako tzv. konzultant říšské myšlenky.⁴ Jak později vypověděl u výslechu v zajišťovací vazbě,⁵ při výběru firmy uvažoval ještě o nakladatelstvích Fr. Borový, Čin a Jos. R. Vilímek. Pod Novákovým přímým nátlakem vydalo nakladatelství jako zlomek jeho původních edičních návrhů dva antisemitské překlady z němčiny, na nichž se podílel kolaborující politický publicista Hanuš Richter. Roku 1941 to byla publikace Theodora Fritsche *Příručka k židovské otázce* s Richterovým doslovem *Protižidovští bojovníci čeští*, o rok později antisemitský výklad *Talmud a Šulchan aruch v nežidovském zrcadle*. Kromě toho vyšel roku 1941 vlastní životopis německého letce z 1. světové války Manfreda von Richthofen *Rudý bitevní letce* s předmluvou Herrmanna Göringa. Roku 1942 zorganizoval Novák v nakladatelství literární soutěž *Nový zítřek* na povídky „v duchu nového vlastenectví“. 15 oceněných próz bezvýznamných autorů (Josef Adler, Karel Folbrecht, Otmar Gatschä, Karel Hadrbolec, Milena Ivšínová, Václav Kaluš, V. J. Krýsa, Alois Kříž, Josef Kučera, Michaela Ladová, Richard Paidar, Marie Pokorná, Vojtěch Rozner, Jan Rubík a Karel Skopal) vyšlo následujícího roku ve dvou vydáních z jedné sazby pod názvem *Prameny viry*.

V dopisu, který místo své účasti zaslal „předsedovi schůze 14. 5. 1945“, vysvětlil Mazáč okolnosti Novákova působení, oznámil, že se dává k dispozici lidovému soudu a žádal, aby Svaz s rozhodnutím o jeho vyloučení vyčkal výsledku soudního jednání.⁶ Mazáčova emocionální zdánlivě nepřiměřená sebeobhajoba, která jako by předcházela obvinění (na prvních svazových schůzích se totiž nikdo o jeho případu vůbec nezmiňoval), byla zřejmě reakcí na udání, které téhož dne na Mazáče podalo Národnímu výboru v Praze II z podnětu neúspěšného nakladatele Vladimíra Minaříka 17 knihkupců a nakladatelů, z nichž nejméně 9 se zúčastni-

4 V oficiálním dopisu L. Mazáčovi z 5. 10. 1941 formuloval své postavení: „Mám právo žádat vydání těch knih, které za dobré uznám. Jde v první řadě o vydání knih politických v duchu nové myšlenky, zejména protižidovských apod. Knihy, které navrhuji k vydání, musejí být vydány bez průtahů. V případě, že byste se tomu vzpíral, považovalo by se to za sabotáž.“ (Opis LA PNP, fond SKN).

5 Protokol sepsaný dne 28. 5. 1945 ve věznicí krajského soudu trestního (Archiv hl. m. Prahy, fond Trestní komise nalézací při ÚNV Praha, dále jen fond TKN).

6 Dopis L. Mazáče z 14. 5. 1945 (LA PNP, fond SKN).

lo schůze.⁷ Udání žádalo bezodkladné zajištění „nehodného syna našeho národa Leopolda Mazáče“, který „v době, kdy jiní za svatou československou věc umírali, otravoval národ prózou v duchu nové doby Hitlerovy pod pláštíkem dosazení vlajkařského komisaře Rudolfa Nováka z Arijského boje. Spolupracoval se živly naší republiky nepřátelskými. Mezi ně patří i ‚dramatik‘ Fr. Zavřel a publicista Hanuš Richter.“

Přestože Svaz o Mazáčovi dosud nejednal, ovlivnil prozatímní předseda Svazu Václav Poláček výrazně rozhodování nově utvořené Závodní rady firmy L. Mazáč. 16. května při jednání s jejími členy důrazně doporučil nempouštět majitele do podniku a odmítl rezoluci z plenární schůze zaměstnanců na Mazáčovu podporu jako nesměřodnou, protože nepřímou ovlivněnou majitelem podniku. Závodní rada pak 17. května zamítla návrh své členky Luigie Jirků poskytnout Svazu dokumenty, které by Mazáčovu činnost za okupace ospravedlnily a 18. května na své schůzi jmenovala národním správcem firmy jejího bývalého zaměstnance a za války politického vězně Gejzu Pevného.⁸ Národní správa byla legalizována dekretem NV v Praze 22. května 1945.

Aktivitu projevil i Syndikát českých spisovatelů, usilující zřejmě získat národní správou v některém prosperujícím nakladatelství vlastní ediční základnu. Jeho zástupci J. R. Vávra, T. Svatopluk a Jiří Pober se dostavili do závodu a ve snaze získat důkazy o Mazáčově kolaboraci prohledali bez úspěchu jeho kancelář. O jejich počínání později Mazáč napsal: „Jak mi naši zaměstnanci sdělili, chovali se tam tak, že gestapáci, kteří u mne vykonali řadu prohlídek, byli úplní beránci proti nim.“⁹ 4. června 1945 se Mazáč pokusil o sebevraždu svítiplynem a byl hospitalizován v nervovém sanatoriu. 9. července ještě během jeho pobytu v nemocnici podal Syndikát Komisi pro vnitřní národní bezpečnost při ZNV v Praze sedmibodový vyšetřovací návrh, v němž Mazáče obvinil z dobrovolného a zjištěného spojení s Novákem.¹⁰

Mezitím 18. června 1945 vyslechla očistná komise Svazu knihkupců a nakladatelů ve složení Antonín Kovanda, Otto Girgal, František Hruza, Jarmila Prokopová a Jan Fromek až po jeho několikerém naléhání Mazá-

7 S jistotou lze identifikovat podpisy Františka Hruzy, Ladislava Kuncíře, Arnošta Kvasničky, Františka Laichtera, Václava Mikoty, Václava Petra, Václava Poláčka, Rudolfa Rejmana, Karla Rosendorfa, Bohuslava Ruppá, Ludvíka Součka, Aloisa Srdce (Archiv hl. m. Prahy, fond TKN).

8 Zápisy ze schůzi ZR 16.–18. 5. 1945 (LA PNP, fond SKN).

9 Dopis L. Mazáče z 13. 6. 1945 určený snad Eduardu Weinfurterovi (opis LA PNP, fond SKN).

10 Opis LA PNP, fond SKN.

če. Na návrh komise rozhodl Pracovní výbor Svazu 13. srpna zastavit činnost nakladatelství na 5 let a odejmout Mazáčovi koncesi. Ta měla být přenesena na nový podnik se změněným jménem, aby „bylo vyloučeno Vaše jméno i vliv z dalšího nakladatelského podnikání“.¹¹ Zmíněným „novým podnikem“ bylo vznikající nakladatelské a knihkupecké družstvo Nová osvěta (jeho odpovědnou zástupkyní byla Luiza Pevná, manželka národního správce firmy Mazáč), které obsadilo místnosti Mazáčova nakladatelství a hodlalo převzít jeho ediční program. Na přimluvu nakladatele Václava Petra, jehož Mazáč za války uchránil od vydírání Novákem, bylo Mazáčovi ponecháno knihkupectví a 31. srpna 1945 mu byl po třech a půl měsících umožněn vstup na pracoviště.

17. září 1945, tedy asi měsíc po verdiktu Pracovního výboru Svazu, vydal Zemský odbor bezpečnosti ZNV v Praze Závěrečnou zprávu o výsledku šetření proti L. Mazáčovi, v níž konstatoval, že obvinění obsažená v podání Syndikátu českých spisovatelů z 9. července 1945 jsou v zásadě bezpodstatná, protože „nakladatelství Leopold Mazáč – pokud vydávalo tisky, o nichž by bylo možno prohlásiti, že mají nacistickou tendenci, činilo tak pod přímým a neodolatelným nátlakem interesovaných nacistických kruhů“.¹² 8. února 1946 se usnesla rada ÚNV hl. m. Prahy, aby byla zrušena národní správa firmy L. Mazáč, neboť „Provedeným řízením bylo zjištěno, že zde nejsou zákonné předpoklady pro zavedení a trvání národní správy podle 2, 3 dekretu prezidenta republiky č. 5/1945 Sb. (...) Panu Gejzovi Pevnému se ukládá, aby ihned podle §§21, 22 dekretu řádně odevzdal podnik p. Leopoldu Mazáčovi a předložil zdejšímu referátu řádné vyúčtování a vrátil svůj jmenovací dekret.“¹³ Tento pokyn však byl ignorován. Konečně 16. listopadu 1946 se usnesla trestní komise ÚNV hl. m. Prahy č. 52, k níž přes odbor Státní bezpečnosti Policejního ředitelství doputovalo udání 17 nakladatelů ze 14. května 1945, na zastavení trestního řízení proti Leopoldu Mazáčovi podle tzv. malého dekretu a konstatovala, že obvinění „bylo učiněno jednak z konkurenční zášti, jednak z naprosté neinformovanosti“. Při vyšetřování v Mazáčův prospěch svědčil mj. redaktor všech inkriminovaných publikací Ladislav Ptáček i člen okupační ilegální skupiny v závodě Karel

11 Dopis Pracovního výboru Svazu L. Mazáčovi z 5. 9. 1945, čj. 1564/45, podepsáni předseda výboru Václav Poláček, místopředseda Rudolf Rejman a předseda Očistné komise Otto Gírgal (LA PNP, fond SKN).

12 Archiv hl. m. Prahy, fond TKN.

13 Archiv hl. m. Prahy, fond TKN.

Schmiedberger, o jehož činnosti Mazáč za války věděl a nezasáhl proti ní. Řada signatářů udání odvolala svůj souhlas s tím, že „byli mylně informováni panem nakladatelem Minaříkem a že sami nemohou pana L. Mazáče z ničeho vinití“.¹⁴

6. prosince 1946 požádal Mazáč na základě zmíněných rozhodnutí o revokování nálezu očištné komise a v lednu následujícího roku svou žádost dvakrát zopakoval, vysloviv důvodné podezření, že je trestán za předválečnou činnost, tedy za dávné konflikty se Svazem. Výkonný výbor Svazu 22. ledna 1947 však potvrdil původní výrok očištné komise a závěrem konstatoval: „Vaše domněnka, že jste byl stavovsky potrestán za předválečnou činnost, spočívá na omylu. Vaše provinění bylo a je spatřováno v osobní nestatečnosti, kterou jste projevil během okupace.“¹⁵

Počátkem června 1947 požádal Svaz o zrušení rozhodnutí z roku 1945 tentokrát Mazáčův právní zástupce Karel Novák. K žádosti připojil výčet kroků, které podnikne ve prospěch svého mandanta v případě, že jí nebude vyhověno. Po konzultaci se svým poradcem Valentou, vědomým si právní neudržitelnosti svazového postoje, rozhodl se Svaz uznat Novákův rozklad jako odvolání k rozhodčímu soudu podle svazových stanov, „neboť pan nakladatel Mazáč nevyčerpal veškerých právních prostředků, daných mu vnitřním a řádně schváleným řádem, a neodvolal se proti usnesení výkonného výboru, jak mu k tomu dávaly právo shora citované §§ stanov“.¹⁶ Trvalo ještě čtyři měsíce, než byl rozhodčí soud po svazových obstrukcích při jmenování jeho členů definitivně ustaven. Mezitím několikrát intervenoval vedoucí pracovník publikačního odboru Ministerstva informací Bohumil Novák a jeho prostřednictvím i poslanec slovenské Demokratické strany dr. Zibrin, s nímž kdysi Mazáč začínal svou nakladatelskou činnost, oba s výslovným ujištěním, že nehodlají ovlivnit výsledek, požadují však konečné rozhodnutí. Rozhodčí soud (předseda nakladatel a právník Václav Tomsa, přísedící nakladatelé Vilém Šmidt a Bohumil Janda) v jednom ze svých vůbec posledních rozhodnutí v dějinách Svazu konstatoval rozpory v usnesení pracovního výboru, který vyslovil řadu navzájem si odporujících trestů, a v obsáhlém precizním rozboru celé kauzy s využitím všech dostupných podkladů (rozhodnutí trestních orgánů, výpovědi L. Mazáče a dalších osob) rozhodl, že nelze pana Mazáče vinit z prohřešení se proti národní a stavovské

14 Archiv hl. m. Prahy, fond TKN.

15 LA PNP, fond SKN.

16 Dopis Svazu L. Novákovi z 27. 6. 1947 (LA PNP, fond SKN).

cti a rozhodnutí Pracovního výboru ze dne 13. srpna 1945 zrušil. Současně udělil Leopoldu Mazáčovi písemné napomenutí, neboť Mazáč nevyužil všech obranných prostředků u svých stavovských organizací proti dosazení Rudolfa Nováka. Tuto výhradu však zmírnil konstataváním, že „tyto žádosti by s největší pravděpodobností neměly kladného výsledku, naopak mohly zhoršiti poměr Mazáč - Novák“.¹⁷

V této situaci převzal iniciativu v úsilí zabránit Mazáčovi v návratu do nakladatelského podnikání tzv. Blok kolektivních nakladatelství. Toto volné sdružení nakladatelství politických stran a sjednocených zájmových a společenských organizací, vedené představiteli nově vzniklých firem Svoboda, Mladá fronta a Práce, od svého vzniku v roce 1945 ostentativně ignorovalo jednací řád a další pravidla Svazu a usilovalo nepokrytě za jen nesmělého nesouhlasu individuálních členů o převzetí jeho vedení. K protestům proti chystanému obnovení Mazáčova nakladatelství získal Blok Kulturní jednotu (stručným prohlášením J. B. Kozáka) a zejména Syndikát českých spisovatelů. Výbor Syndikátu na své schůzi 16. prosince 1947 Blok podpořil a pověřil A. C. Nora, Jiřího Pobera a Karla Scheinpfluga vypracováním protestního prohlášení pro tisk.¹⁸ To zopakovalo všechna mezitím vyvrácená tvrzení z roku 1945. Mazáč ve své odpovědi datované 21. ledna¹⁹ shrnul osvobozující rozsudky všech instancí a nabídl je k nahlédnutí. Výbor Syndikátu zvolil k projednání případu komisi, která 6. února 1948 formulovala odvolání protestu.²⁰ To už však vzhledem k důležitějším událostem nebylo pravděpodobně projednáno ani publikováno.

Ve čtvrtek 26. února 1948 převzal veškerou agendu Svazu českých knihkupců a nakladatelů i státní správy v oboru přípravný výbor Odborného svazu knihkupců, nakladatelů a obchodníků s uměleckými předměty, jehož předsedou se stal Rudolf Rejman. Nová očištná komise, jmenovaná tímto přípravným výborem (předseda František Hruža, členové Jan Fromek, Otto Girgal, Vojtěch Hanč, Čestmír Mareš a Jan Živný) projednala na schůzi 28. února „nevyřízené dosud případy očisty Svazu a provedla současně revizi nedostatečně vyřešených rozhodnutí“.²¹ U fir-

17 Usnesení rozhodčího soudu Svazu českých knihkupců a nakladatelů (LA PNP, fond SKN).

18 Syndikát spisovatelů proti obnově Mazáčova nakladatelství, *Národní osvobození* 14. 1. 1948.

19 Prohlášení, *Národní osvobození* 29. 1. 1948.

20 Protokol o jednání komise ve věci případu L. Mazáč (LA PNP, archiv Syndikátu českých spisovatelů).

21 Zápis o 1. schůzi očištné komise (LA PNP, fond SKN).

my L. Mazáč navrhla doporučit odnětí knihkupecké koncese a uvalení národní správy. Přípravný výbor návrh schválil 4. března s doporučením, aby Mazáčova koncese byla převedena na Novou osvětu. Již 2. března 1948 však oznámila Mladá fronta, že tímto dnem převzala do národní správy knihkupectví a nakladatelství L. Mazáč. Národním správcem byl jmenován ředitel Mladé fronty, čelný funkcionář Bloku kolektivních nakladatelství a člen očištné komise Čestmír Mareš.

6. března 1948 ukončil Leopold Mazáč dobrovolně svůj život a svůj případ tak definitivně uzavřel.

(Tato stat' vznikla za podpory grantové agentury Akademie věd ČR jako součást grantového projektu A 56702.)